

SINERGIJA PROGRAMA OTVORENIH I ZATVORENIH PROSTORA

Kristina Čulibrk Medić¹

Aleksandra Bandić²

Ivona Miljuš³

Rezime, Aktivacija otvorenih celina, na način da im se dodeljuje određena namena ili identitet, ima povoljan efekat, kako na funkcionisanje i atraktivnost susedne arhitektonske strukture i njenog programa, tako i na oplemenjivanje celokupne urbanističke slike grada. Obostranim pozitivnim uticajem se dobija sinergija delovanja otvorenih i zatvorenih prostora i njihove programske strukture, ali i ostalih kvaliteta, gde se efekti proširuju i na socijalni, kulturni, perceptivni i doživljajni domen, uz prisutno nadograđivanje obe celine. Cilj rada je sagledavanje faktora koji utiču na formiranje određenih programa i ukazivanje na pozitivne efekte usklađivanja programa otvorenih i zatvorenih prostora, kroz promovisanje njihovog istovremenog promišljanja, planiranja i projektovanja, ali i kroz revitalizaciju postojećih prostora i njihovog postavljanja u skladni odnos.

Ključne reči, otvoreni prostor, zatvoreni prostor, sinergija, percepcija, izgrađene i neizgrađene celine, arhitektonski i urbanistički program, produžena funkcija

SYNERGY OF OPEN AND INDOOR AREAS PROGRAMES

Summary, Activation of the open units, in the way that they are given a certain purpose or identity, has a favorable effect both on the functioning and attractiveness of adjacent architectural structure, as well as the overall urban image of the city. Mutual positive influence results with synergetic appearance of indoor and open spaces, in the terms of functioning and other qualities, with the expansion of these effects in the social, cultural, perceptual and experience domain. Aim of this study is to review the factors that have influence in the formation of certain programs and to point out the positive effects of program harmonizations of open and indoor space, through the promotion of their simultaneous analysis, planning and the revitalization of existing spaces.

Keywords, open space, indoor space, synergy, perception, built and unbuilt spaces, architectural and urban program, the extended function

---

¹ Kristina Čulibrk Medić, dipl.inž.arh. – master, arhitekta projektant „PORT EXPRES“ doo Bačka Topola, student III godine doktorskih studija na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu na Departmanu za arhitekturu i urbanizam, kristina82@nadlanu.com

² Aleksandra Bandić, dipl.inž.arh. – master, arhitekta projektant „GARDI“ doo Novi Sad, student III godine doktorskih studija na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu na Departmanu za arhitekturu i urbanizam, , aleksandrabandic@gmail.com

³ Ivona Miljuš, dipl.inž.arh. – master, student III godine doktorskih studija na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu na Departmanu za arhitekturu i urbanizam, yvonnens289@gmail.com

1. UVOD

Arhitektura na okruženje deluje u složenom totalitetu i brojnim morfološkim aspektima, kroz geometriju i materijalizaciju, ali i posredstvom odnosa koji nastaju kroz funkcionisanje objekta i u procesu njegovog oblikovanja. Ovakve zavisnosti prepoznaju se kao relacije formirane na samom zdanju ili u prostornom sklopu više objekata, kao i u međusobnom dijalogu objekata i neizgrađenih prostora. U tom procesu, programi koji se realizuju u objektu i na susednom otvorenom prostoru, igraju značajnu ulogu, budući da je svaka arhitektura namenjena korisnicima, od kojih zavisi kvalitet funkcionisanja prostora.

„Ne podcenjujući nijedan arhitektonski ili urbanistički program, sadržaje ili aktivnosti u gradovima, ipak se još uvek smatra da je odgovornost javnih građevina najveća u formiranju urbaniteta, gradske vrednosti i društvenog identiteta gradova. Zasižno znamo da program opere ili muzeja, biblioteke, parlamenta, stadiona, univerziteta bivaju ključna mesta javnog prostora i sama duša urbanog.“ [3] Objekti sa ovakvom funkcijom, zahtevaju slobodan prostor oko sebe, koji će biti nadogradnja objekta u oblikovnom i programskom smislu.

Arhitektonski objekti i njihova završna forma mogu biti sagledani i funkcionalni tek kada se stave u odnos sa otvorenim prostorom koji ih okružuje. Protvani socijalnim i kulturnim momentom koje unose njegovi korisnici, ovakvi prostori predstavljaju celovite entitete, koji učestvuju u formiranju životnog prostora.

Istraživanje je vršeno uporednom analizom tekstualne i foto dokumentacije, gde se korišćenjem deskriptivne i analitičko-sintetičke metode, formirala klasifikacija prostora i karakter veze među programima izgrađenih i neizgrađenih celina, zavisno od perioda nastanka. Cilj rada je da istraži povezano funkcionisanje objekta i otvorenog prostora na nivou usko vezanom za arhitektonski objekat, da ustanovi pozitivne efekte ovakvog projektovanja i naknadnih intervencija sličnog tipa, kao i da postavi kriterijume za valorizaciju i istraživanje sličnih prostora, koji treba da posluže i kao platforma za dalja istraživanja.

2. VEZA FUNKCIJE OBJEKTA I PROGRAMA U PRIZEMLJU SA

SLOBODNIM PROSTOROM U NEPOSREDNOJ OKOLINI

Svojom idejom, umetničkim izrazom i jezikom, arhitektura stvara interpolaciju odnosa, koji kulminiraju u procesu njihovog funkcionisanja, doživljeni kroz percepciju korisnika prostora. Dodeljivanje srodne funkcije objektu i otvorenom prostoru koji se sa njim graniči, može imati pozitivne efekte na sledeće načine:

- aktiviraju se otvoreni prostori koji su deo socijalnog života grada;
- objekat koji je deo slike stvorene sagledavanjem u prostoru, dobija na svojoj atraktivnosti,
- objekat i otvoreni prostor postaju mesta gravitiranja, budući da su usko povezani funkcijom,
- objekat i neizgrađeni prostor se nadopunjuju, čime se postiže efekat sinergije,
- podstiče se istovremeno planiranje izgrađenog i neizgrađenog prostora,
- stvaraju se multifunkcionalni prostori, mesta sa identitetom, koja postaju reperne tačke na mapi grada, uže ili šire okoline.

Veza dva prostora može biti uspostavljena kroz različite programske odnose u kojima možemo prepoznati hijerarhijsku postavku funkcija:

- otvoreni prostor kao produžetak funkcionisanja objekta, gde se funkcija koja dominira u objektu nastavlja i u otvoreni prostor, a glavna odlika je ravnopravnost programa dva prostora,
- objekat koji je u funkciji otvorenog prostora i ima podređeno mesto u odnosu dve celine,
- otvoreni prostor koji je u funkciji objekta, gde je osetna dominacija programa izgrađene strukture.

Svaka od navedenih relacija može imati različite manifestacije, u smislu intenziteta i radijusa delovanja, u slučajevima istovremenog nastanka povezanih funkcija ili naknadnog uspostavljanja ove veze između dva po karakteru različita prostora.

2.1. USPOSTAVLJANJE VEZE U PROCESU PROJEKTOVANJA

Stav Alvara Aalta da je "jedan od najtežih arhitektonskih problema projektovanje okoline zgrade

po meri čoveka" i da u "savremenoj arhitekturi, gde sve više dominira racionalnost strukture građenja, često u preostalom prostoru nastaje arhitektonska praznina" [4] predstavlja fundamentalnu ideju koja treba da vodi projektanta u njegovom stvaralaštvu. Kohezivna veza urbanističkog i arhitektonskog rešenja ne prestaje onog trenutka kada je objekat kao celina završen zajedno sa dopadljivim i prijatnim okruženjem. Tek tada, sa završetkom izgradnje i uređenja, socijalni aspekt, kao veza, i ljudi, kao njeni generatori, istinski povezuju ove entitete.

"Projektovanje objekta koji odgovara svome okruženju, uvek zahteva kreativnost, veštinu i razborito korišćenje projektantskog zanata, a nikada nepromišljeno kopiranje" [1] Posmatrano u oblikovnom i funkcionalnom smislu, povezivanje programa u objektu i onih koje treba ostvariti na otvorenim prostorima, prilikom projektovanja, moguće je na nekoliko načina:

- tipološkim povezivanjem i nadopunjavanjem karakterističnih funkcija u ovim prostorima i što veća "otvorenost" prizemlja,
- korišćenjem sličnih materijala i boja, kojima bi se istakla i vizuelna konekcija ovih prostora,
- fizičko, ali ne i vizuelno razdvajanje prostora, lakim i transparentnim pregradama,
- isticanjem ulaznih partija i parternim usmeravanjem ka istim,
- svetlosnim elementima kojima bi se ukazalo ili naglasilo karakteristično mesto,
- sličnom opremom zastupljenom i u enterijeru i na otvorenom prostoru.

Slika 1 – prostorne celine Pozdamer placa u Berlinu

Kada veza neizgrađenog prostora i prizemne partije, projektantski nastaju istovremeno, kvalitet funkcionisanja i organsko kretanje ljudi stvaraju jače i kvalitetnije sponove čoveka i arhitekture. Sociološka konotacija ovih sredina veoma je značajna u životu grada, i kao jedinstvena celina ostaje zabeležena u

kolektivnoj memoriji stanovnika, posetioca i korisnika ovih prostora.

2.2. NAKNADNO POVEZIVANJE DVA PROSTORA

Kada su u pitanju naknadne intervencije čiji je cilj povezivanje dve ili više funkcija otvorenih i zatvorenih prostora, potrebno je suočiti se sa postojećom arhitekturom i mogućnostima koje nudi zatečeno stanje. Henri Šafto navodi brojna razmišljanja teoreičara i kritičara arhitekture, koja govore da su rešenja nastala kao nadogradnja postojećih prostora i struktura, često većeg kvaliteta, osećajnije i sa izraženijim identitetom od osmišljenih celina i odnosa među prostorima, koja nastaju na praznom papiru. [2] Razlog tome treba tražiti u prisustvu i karakteru zatečene arhitekture, koja u sebi već sadrži oblikovne relacije, socijalnu dimenziju i prostore koji su u funkciji od strane korisnika, a zbog čega postojeća arhitektura predstavlja konstantu koja pruža egzaktniju orijentaciju pravca u kome će se planirati naknadne intervencije.

Postojeće stanje pruža različite stepene fleksibilnosti, u skladu sa čim treba i organizovati naknadne intervencije u oblikovnom i funkcionalnom smislu. Naknadno povezivanje programa otvorenih i zatvorenih prostora planira se nakon:

- sagledavanja okružujuće arhitekture, njenog programa i forme, te planiranjem srodnih funkcija,
- istraživanja u pravcu potreba različitih starosnih kategorija korisnika, i odgovaranjem na porebe koje su jasnije pri naknadnim intervencijama, nego u fazama projektovanja gde nije postojao socijalni domen prostora,
- ustanovljavanja stepena fleksibilnosti postojećeg stanja, što će diktirati primenu fundamentalnih adaptacija ili površinskih intervencija u vidu završnih obrada i opremanja.

Interpoliranje programa se može odvijati u dva pravca, posmatrano kroz smer kretanja funkcije. U prvom slučaju program objekata zahteva dodatni prostor da bi funkcionisanje bilo efektno. Budući da su postojeći objekti proizvod drugih epoha, potreba i vrednosti, ovakve funkcionalne blokade ne predstavljaju retkost, a jedno od mogućih rešenja je proširenje programa objekta na okružujući otvoreni prostor, koji će primiti istu ili srodnu funkciju. Takođe, može se javiti potreba da se otvorenom prostoru sa snažnim identitetom dodeli objekat, koji će biti u njegovoj funkciji, istovremeno stvarajući novi karakter prostora u oblikovno-vizuelnom smislu. U

oba slučaja je potrebno zadržati identitete i najbolje karakteristike pojedinačnih celina, čime se postiže nadogradnja prethodnih sadržaja.

Slika 2 – Olympic Sculpture Park u Sijetlu, naknadna intervencija

3. SOCIJALNA DIMENZIJA KAO VEZA DVA PROSTORA

Povezivanje predmetnih prostora ponekad ne nastaje ni na jedan od opisanih načina. Genius loci postaje dominantna i naglašena veza, toliko jakog uticaja, da na spontani način povezuje šire okruženje. Sinergija prostora u ovom slučaju jača je od one koja se unapred nameće ili projektuje, jer je čovek taj koji prepoznaje i stvara povezanost među ovim sredinama. Henri Šafto ovakve prostore naziva „evoluiranima“ i napominje: „Kritičari formalne arhitekture Bernard Rudofski (Architecture without Architects) i Kristofer Aleksander (The Timeless Way of Building, A Pattern Language) sugeriraju da smo bolji u „razvijanju“ kvalitetnih mesta i prostora, nego u pokušajima da ih stvorimo pomoću planova.” [5] Kroz ovu tvrdnju se uviđa da su spontane interpolacije prostora i njihovih programa diktirane od strane korisnika, te sa kojih se čitaju funkcionalne potrebe građana i potrebe proizašle iz konstantne evolucije društva. Socijalne potrebe i život javnih prostora utiču na remodelovanje gradskih sredina i stvaranje jedinstvenih celina sačinjenih od zatvorenih prostora, ponekad i grupe objekata, i neizgrađenih površina između njih. Ovako ostvaren sistem, funkcioniše kao prostor koji može da zadovolji različite potrebe njegovih korisnika, a da se granica između zatvorenog i otvorenog prostora ne sagledava kao prepreka, nego kao linearni potez koji povezuje dve kategorički, tipološki i morfološki različite sredine, koje funkcionalno čine celinu.

4. ZAKLJUČAK

Otvoreni prostori posmatrani u ovom radu, čvrsto su vezani uz objekat koji je deo njihove granice, što predstavlja dobru podlogu za uspostavljanje skladnog

odnosa između dva prostora kroz njihovo zajedničko funkcionisanje. Pozitivni efekti svakog od prostora ponaosob, kroz percepciju korisnika, doživljavanje prostora i njegovo koišćenje, ne predstavljaju prosti zbir povoljnih uticaja, već nadogradnju oba prostora. Skladno funkcionisanje, veza otvorenog i zatvorenog, izgrađenog i neizgrađenog, mogućnost za gradnju novih relacija, interpoliranje sadržaja, saocijalni i kulturni činoci, predstavljaju naraciju arhitekture i životnog prostora iz koje se čita sinergetsko dejstvo. Kada postoji ekonomska i materijalna mogućnost, funkcionalna i socijalna potreba, dobra volja arhitekata i urbanista za zajedničkim kreiranjem životne sredine bi trebala da predstavlja podrazumevajući faktor. Efekat sinergije u arhitekturi je čitljiv korisniku prostora kao faktor koji pozitivno utiče na stvaranje slike o građenoj sredini i trebalo bi da predstavlja cilj pri planiranju i projektovanju ovakvih prostora, kao i pri naknadnim intervencijama i reanimacijama zatečenog stanja.

5. LITERATURA

- [1] *Arhitektura u kontekstu*, B. Brolin, Građevinska knjiga, Beograd, 1988, 31. strana
- [2] *Convivial urban spaces, Creating Effective Public Places*, H. Šafto, Earthscan, London, 2008, 81. Strana
- [3] *Novi vrt i stari kavez*, R. Radović, Stilos, Novi Sad, 2005, 259. strana
- [4] *Moderna arhitektura-kritička istorija*, K. Frempton, Orion art, Beograd, 2004, citat 198. strana
- [5] *Savremena arhitektura-između stalnosti i promena ideja i oblika*, FTN i Stylos, Novi Sad, 1988.